

ВИКОРИСТАННЯ МЕДІЙНИХ СТЕНДАПІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА МЕДІАГРАМОТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ ПРАВОЗНАВСТВА

USE OF MEDIA STANDS IN THE PROCESS OF FORMATING LEGAL COMPETENCE AND MEDIA LITERACY OF CONSUMERS OF EDUCATOR IN LESSONS OF LAW

Статтю присвячено актуальним проблемам сучасної системи освіти України в умовах розбудови громадянського та правової держави – формуванню у здобувачів освіти правової компетентності та навичок медіаграмотності в процесі навчання шкільного курсу правознавства. Основну увагу авторів статті зосереджено на застосуванні компетентнісного підходу до навчання в умовах НУШ та використанню різноманітних засобів навчання з метою формування правової компетентності здобувачів освіти на уроках правознавства. Зокрема, досліджено використання на уроках правознавства медійних стендапів як структурно-змістових прийомів сучасної тележурналістики у ролі одного з нетрадиційних сучасних засобів навчання в умовах активного розвитку інформаційного суспільства у нашій державі.

Проаналізовано сучасні дослідження українських науковців з проблем формування правової компетентності школярів, запровадження медіаосвіти та формування медіаграмотності здобувачів освіти, використання медійного стендапу як нетрадиційного засобу навчання правознавства. Виділено основні напрямки сучасних досліджень цих проблем: компетентнісний підхід у навчанні правознавства, теорія і практика компетентнісного підходу у навчанні предметів освітньої галузі «Суспільствознавство»; сутність і структура правової компетентності та методика її формування, медіаосвіта та медіаграмотність, медіаграмотність та критичне мислення на уроках суспільствознавства, батьки, діти та медіа, медіаконтент у навчальному процесі, формування медіаграмотності на уроках суспільствознавчих дисциплін тощо.

Авторами проаналізовано проблему впровадження та основних завдань медіаосвіти в українських навчальних закладах, а також формуванню у здобувачів освіти навичок медіаграмотності, зокрема, у процесі навчання правознавства.

Ключові слова: шкільний курс правознавства, правова компетентність, медіаосвіта, медіаграмотність, медійний стендап.

The article is devoted to current problems of the modern education system of Ukraine in the context of building a civil and legal state - the formation of consumers of educator of legal competence and media literacy skills in the process of teaching a school course in law. The main attention of the authors of the article is focused on the application of a competency-based approach to learning in the conditions of NUS and the use of various teaching aids in order to form the legal competence of consumers of educator in law lessons. In particular, the use of media stands in law lessons as structural and content techniques of modern television journalism as one of the non-traditional modern teaching aids in the active development of the information society in our country has been studied.

Modern researches of Ukrainian scientists on the problems of formation of legal competence of schoolchildren, introduction of media education and formation of media literacy of consumers of educator, use of media standup as non-traditional means of teaching jurisprudence are analyzed. The main directions of current research on these issues are identified: the competence approach in the teaching of jurisprudence, the theory and practice of the competence approach in the teaching of subjects in the field of education "Social Sciences"; essence and structure of legal competence and methods of its formation, media education and media literacy, media literacy and critical thinking in social studies lessons, parents, children and media, media content in the educational process, formation of media literacy in social science lessons, etc.

The authors analyze the problem of introduction and main tasks of media education in Ukrainian educational institutions, as well as the formation of media literacy skills in consumers of educator, in particular, in the process of teaching law.

Key words: school course of jurisprudence, legal competence, media education, media literacy, media standup.

УДК 373.5.091.3:34

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/48.1.18>

Коляда І.А.,

заслужений працівник освіти України, докт. іст. наук, професор кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Камбалова Я.М.,

канд. пед. наук, доцент кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Стаття 1 Конституції України визначає нашу державу як суверенну, незалежну, демократичну, соціальну, правову. На сучасному етапі в Україні відбуваються складні процеси формування правової держави та громадянського суспільства, що виражається у демократизації різних сфер суспільного життя, постійному зростанні рівня політичної участі громадян у державотворенні. Необхідність формування громадянського суспільства в Україні висуває на чільне місце проблему правової освіти та виховання молодшої генерації громадян, які вибудовуватимуть та житимуть в умовах правової держави.

Сучасна система освіти України не залишається осторонь цих важливих суспільних процесів і перетворень. Вони спонукають до розуміння цінності правової освіти сьогоднішніх здобувачів освіти. Відповідальність, рівність, права людини, демократія, повага до різноманіття, повага до людської гідності стають тими поняттями, які обговорюють не лише правозахисники, але й самі учасники освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему формування правової компетентності здобувачів освіти активно досліджують сучасні українські науковці. Предметом наукового

дослідження були: теорія і практика компетентнісного підходу у навчанні предметів освітньої галузі «Суспільствознавство» (Г. Фрейман, Т. Смагіна, І. Смагін та ін.); компетентнісний підхід у навчанні правознавства (Т. Ремех, Л. Рябовол, С. Нетьосов, О. Святокум та ін); сутність і структура правової компетентності студентів та методика її формування (А. Будас).

Надзвичайно актуальні на сучасному етапі проблеми запровадження медіаосвіти та формування медіаграмотності здобувачів освіти аналізуються у монографії В. Іванова (масова комунікація), навчальних посібниках для вчителів за редакції В. Іванова та О. Волошенюк (медіаосвіта та медіаграмотність; медіаграмотність та критичне мислення на уроках суспільствознавства; батьки, діти та медіа), публікаціях Л. Задорожної (історія розвитку та становлення медіаосвіти), Ю. Антибури (медіаконтент у навчальному процесі), Н. Черткової та І. Відіборенко (формування медіаграмотності на уроках суспільствознавчих дисциплін) та багатьох інших.

Дослідженням сучасних медіа та стендапу як одного з їх різновидів вивчали М. Недопитанський (технологія теленовин), В. Цвик (особливості тележурналістики), В. Головецький (історія розвитку стендапу на телебаченні), Т. Недбайло (різновиди стендапів у новинних телесюжетах) та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на широкий спектр висвітлених у наукових дослідженнях проблем, використання медійних стендапів з метою формування предметно-правової компетентності та медіаграмотності здобувачів освіти у процесі навчання правознавства полишається мало дослідженою і потребує всебічного аналізу та вивчення.

Формулювання цілей статті. Метою нашого дослідження є висвітлення ролі використання інноваційних засобів навчання, зокрема медійних стендапів, у процесі формування правової компетентності та медіаграмотності при вивченні курсу правознавства у закладах загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Метою навчання правознавства у закладах загальної середньої освіти є формування у здобувачів освіти основ правових знань, виховання поваги й любові до своєї держави та формування активної громадянської позиції, поваги до державотворчих і правотворчих традицій, забезпечення умов для формування елементів правової культури, правових орієнтирів і правомірної поведінки здобувачів освіти [9].

Ці положення чітко відображено у таких законодавчих і нормотворчих актах, як: Конституція України, Закони України «Про освіту» та «Про загальну середню освіту», Національна доктрина розвитку освіти в Україні, Національна програма виховання

дітей та учнівської молоді, концепції Нової української школи та ін.

Одним з найактуальніших в умовах НУШ підходів до навчання правознавства є компетентнісний, що передбачає зосередження кожного здобувача освіти на результатах власного навчання – формуванні правової предметної компетентності, що, у свою чергу, проявляється в когнітивній, діяльнісно-процесуальній та аксіологічній компетенціях.

«Вітчизняні науковці, – наголошує українська дослідниця Л. Рябовол, – правову компетентність розглядають як сукупність систематизованих знань про право та законодавство, вмінь їх використовувати у типових і нестандартних ситуаціях, обирати адекватні моделі поведінки, керуватися в своєму житті та діяльності принципами законності, поваги до прав і свобод людини тощо, однак інтегрують ці елементи у різні структурні компоненти» [13, с. 121].

Застосування компетентнісного підходу в процесі навчання навчальної дисципліни «Правоознавство» сприяє формуванню вмотивовано компетентної особистості, спроможної орієнтуватися в правових реаліях сучасного українського суспільства, розвитку здатності здобувачів освіти застосовувати набуті правові знання, вміння та навички у повсякденному житті, використовуючи індивідуальний досвід дій у нових навчальних і життєвих ситуаціях, урегульованих нормами права.

На сьогодні розроблена низка методів, які сприяють формуванню правової відповідальності та усвідомленої громадянської позиції молоді генерації українців шкільного віку. Український дослідник М. Павленко виокремлює серед таких: ситуативно-рольові, ділові ігри; метод проектів; метод відкритої трибуни; соціограма; соціально-психологічні тренінги; інтелектуальні аукціони; «мозкові атаки»; метод аналізу ситуацій морально-етичного характеру; ігри-драматизації та ін. [12, с. 357].

Задля набуття правової компетентності відповідно до державних вимог загальноосвітньої підготовки учнів окремим структурним складником програми також є практичні заняття. Вони є уроками застосування здобувачами освіти знань та мають допомогти їм сформувати уявлення про тему, що вивчається. Кожне з запропонованих практичних занять є тематичним і має певне змістове наповнення відповідно до місця заняття в контексті конкретної теми. Практичні заняття передбачають переважно самостійну роботу здобувачів освіти над певними аспектами змісту теми з використанням різноманітних джерел знань (підручників, посібників, довідкового матеріалу, Інтернет-ресурсів тощо) [9]. Робота з сучасними джерелами інформації під час проведення цих занять має органічно поєднуватися з потребою й умінням нинішнього покоління здобувачів освіти діяти компетентно й технологічно. На практичних заняттях

учитель виконує роль консультанта – організатора самостійної роботи здобувачів освіти, надає їм допомогу відповідно до їхніх пізнавальних можливостей і потреб.

«Сучасна загальноосвітня школа, – наголошує українська дослідниця Ю. Антибура, – має відповідати всім викликам сьогодення. Її роль в суспільстві кардинальним чином змінилася. Вона тепер не виступає єдиним джерелом інформації для здобувачів освіти, а вчитель на уроці не є беззаперечним авторитетом у питаннях істини. Саме поняття істини має безліч контекстів, а знання стають плюралістичними» [1, с. 79].

З метою формування правової компетентності здобувачів освіти вчителі правознавства мають використовувати різноманітні засоби навчання, у тому числі й інноваційні.

У статті відомих українських науковців Ю. Калиновського та Є. Мануйлова зазначено: «В умовах розвитку інформаційного суспільства особливого значення для популяризації зразків громадянської відповідальності та вдосконалення взаємодії людини й держави набувають різноманітні засоби масової комунікації» [4, с. 116]. Тому, на нашу думку, у якості одного з інноваційних прийомів навчання правознавства в процесі формування предметно-правової компетентності здобувачів освіти можна порадижити використання на уроках правознавства перегляд сучасних телевізійних та Інтернет-стендапів, присвячених різним сучасним проблемам розвитку України як правової держави. «Телебачення, – зазначає український науковець В. Головецький, – відіграє дедалі важливішу роль у національному інформаційному просторі України. Ефективність його діяльності і впливу на громадську думку багато в чому залежить від комунікаційних технологій, форм і методів взаємодії телемедіа та аудиторії. В цьому плані одне з ключових місць належить такому важливому структурно-змістовому прийому сучасної тележурналістики, як стендап» [2, с. 157].

Стендап або виступ є одним із видів монологічного мовлення. Його вважають ефективним засобом передавання інформації для аудиторії, адже він перетворює виступаючого в активного комунікатора. Інформація під час стендапу набуває персоналізованого характеру й допомагає глядачам краще сприйняти подію, відчутти ефект присутності на ній. Термін «стендап» загалом походить від англійського слова «stand up», що в перекладі означає «стійка». Дослідник М. Стівенс вважає стендап різновидом репортажу: «У більшості відеосюжетів в один момент у кадрі з'являється репортер і розповідає про ситуацію, яка виникла. Ці репортажі перед камерою й називають стендапами відповідно до положення репортера, що стоїть перед камерою» [8, с. 332]. Стендап тлумачать як знятий на місці події крупний план репортера,

що є візуальним свідченням його присутності там, «репортерський монолог в кадрі» та «розповідь кореспондента з місця події — за слідами події чи в її очікуванні» [15, с.222].

«В інформаційному телематеріалі, – наголошує В. Головецький, – стенд-ап необхідний і застосовується з кількох суттєвих причин: підкреслити, що репортер перебуває безпосередньо там, де відбувається подія; сконцентрувати увагу глядачів на найбільш вагомих фактах та аргументах; підсумувати викладену попередньо інформацію чи розповісти про перспективи розвитку цієї події. Крім того, він дає можливість зробити плавний перехід від однієї частини сюжету до іншої, а також розв'язати проблему нестачі або ж повної відсутності цікавого відеоряду. Зрештою, відбувається важливий комунікаційний процес: телевізійна аудиторія одразу впізнає, ідентифікує журналіста, який регулярно використовує стенд-ап» [2, с. 158].

Отже, стендап – це репортерський монолог в кадрі, який дозволяє глядачам переконатися в достовірності інформації. Монолог журналіста в кадрі передбачає дотримання певних норм: застосування виступу в доречних ситуаціях, оптимальна тривалість стендапу, побудова доцільних планів кадру; написання правильного тексту [10, с. 83].

Стендапи почали застосовувати ще на радянському українському телебаченні. Тоді їх називали «В/К», що означає «в кадрі», і лише на початку 1990-их років монолог журналіста назвали запозиченим у західного телебачення словом «стендап». Сучасні репортери застосовують стендап і на початку, і в середині сюжету, моделюють різні комбінації [2, с. 158-159].

Найбільш доречними, на думку І. Мащенко, ситуаціями для застосування репортерського монологу є такі: кореспондент або редакція в цілому мають власний погляд на те, що відбувається, або якусь особливу інформацію, однак відсутній відеоряд для того, щоб її проілюструвати; для фіксації присутності журналіста; для викладу контексту події, її передісторії; для аналізу події або висловлення свого (редакційного, кореспондентського) прогнозу щодо прийдешнього розвитку ситуації; для наочної демонстрації будь-якої дії [7, с. 83].

За місцем розташування в сюжеті виокремлюють початковий, середній та фінальний стендапи. За функційним призначенням є стендап-коментар, стендап-свідчення, стендап-неминучість. Відповідно до способу запису визначають статичний та динамічний монолог журналіста в кадрі. Репортерський виступ у сюжеті можуть використовувати один або кілька разів. Вибір певного стендапу залежить від мети сюжету, який створює працівник медіа [10, с. 83].

«Зростання ролі інформаційних процесів у сучасному українському телепросторі, – наголошує

Т. Недбайло, – призвело до значно активнішого, ніж у попередні роки, застосування стендапу як важливої структурно-сислової ланки репортажу. Він поліпшується якісно, осучаснюється за формою, стилістично-мовними ознаками, стає енергійнішим» [2, с. 162].

Упродовж останніх десятиліть приділяється все більше уваги з боку українських та зарубіжних дослідників і практиків освіти проблемі розвитку медіаосвіти, оскільки нині медіа оточують нас з усіх боків, а сучасне медіажиття можна розглядати як повсякденну практику існування.

Після схвалення Постановою Президії Національної академії педагогічних наук у травні 2010 року «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні» розпочалася активна робота із впровадження медіаосвіти в навчальних закладах усіх рівнів та типів. «Медіаосвіта, – за визначенням Л.Задорожної, – це комплекс спеціальних знань і методів підготовки до сприйняття інформації, що виробляється як регіональними, так і міждержавними засобами масової комунікації» [3, с. 5]. До таких засобів можна віднести і медійні стендапи.

Упродовж останніх років постійно зростає роль медіапедагога – компетентного наставника, який не тільки сам володіє необхідним обсягом знань, умінь і навичок у цій галузі, але і здатний допомогти аудиторії різного віку набути медіа та інформаційної грамотності.

Отже, у процесі використання телевізійних стендапів на уроках правознавства вчителі мають системно працювати над формуванням у здобувачів освіти навичок медіаграмотності.

У «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні» сформульовано визначення медіаграмотності: «Медіаграмотність – складова медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технологією, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіа засобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіа джерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують» [5].

За твердженням дослідниць І. Відіборенко та Н. Черткової: «завданням сучасної медіаосвіти є сприяння формуванню медіаінформаційної грамотності як комплексу умінь, знань, розуміння і відносин, які дають здобувачам освіти можливість ефективно і безпечно користуватися медіа, усвідомлено обирати, розуміти характер контенту і послуг, приймати рішення та користуватися повним спектром можливостей, які пропонують нові комунікаційні технології та медіаінформаційні системи, а також можливість захистити себе і свою сім'ю від шкідливого або вразливого інформаційного матеріалу» [14, с. 5].

В умовах проведення інформаційної війни, яка є складовою відкритої агресії РФ проти України у 2022 р., надзвичайно важливими є уміння: «обирати потрібну інформацію, оминати інформаційне «сміття», захищатися від потенційно шкідливої інформації з урахуванням прямих і прихованих впливів, адекватного та різнобічного оцінювання змісту, джерела, форми і якості надання інформації, її повноцінного і критичного тлумачення з урахуванням особливостей сприймання мови різних медіа, протистояти зовнішній інформаційній агресії та пропаганді, деструктивним медіаінформаційним впливам; здатності до медіа творчості для компетентного і здорового самовираження особистості та реалізації її життєвих завдань» [14, с. 6].

У сучасних умовах постійного зростання потоку інформації, наголошує Ю. Антибура, «важливо формувати в здобувачів освіти критичне ставлення до того потоку інформації, який падає на них щодня через засоби масової інформації. Педагоги мають навчитися ефективно використовувати сучасний медіаконтент в навчально-виховному процесі, враховуючи специфіку медіаосвіти та зважаючи на можливі ризики» [1, с. 79].

Висновки та подальші перспективи дослідження. Дослідження проблеми використання медійних стендапів у процесі формування правової компетентності та медіаграмотності здобувачів освіти на уроках правознавства дозволило нам дійти таких висновків:

Необхідність формування громадянського суспільства в Україні висуває на чільне місце проблему правової освіти та виховання громадян. Одним з ключових завдань сучасної правової освіти школярів є формування предметно-правової компетентності.

Сучасні науковці розглядають правову компетентність як сукупність систематизованих знань про право та законодавство, вміння використовувати отримані теоретичні знання нових нестандартних життєвих ситуаціях, обираючи відповідні моделі особистої поведінки та керуватися в своєму повсякденному житті принципами законності, поваги до прав і свобод людини тощо.

Упродовж останніх десятиліть приділяється все більше уваги з боку українських та зарубіжних дослідників і практиків освіти проблемі розвитку медіаосвіти і, відповідно, формуванню у здобувачів освіти навичок медіаграмотності. Використання відповідних навичок є обов'язковим у процесі використання медійних стендапів на уроках правознавства у закладах загальної середньої освіти.

У сучасних умовах швидкого прогресу інформаційного суспільства та постійної інформаційної війни важливим завданням сучасної школи стає не лише підготовка дитини до життя у нових умовах, але й формування уміння розуміти

й усвідомлювати наслідки впливу медіа на психіку людини, навчання її способом захисту від сприйняття негативної інформації.

Надалі авторами заплановано ще один подібний напрямок дослідження: стендаптворчість українських митців як засіб формування громадянської культури в умовах НУШ.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антибура Ю. Медіаконтент на уроках історії в загальноосвітніх школах України: перспективи та ризики використання. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. December 2017. Vol. 5. No. 4. С. 78-88.
2. Головецький В.М. Трансформація стендапу на українському телебаченні // *Теле- та радіожурналістика*. 2010. Вип. 9. Ч. 1. С. 157-163.
3. Задорожна Л. Освіта впродовж життя! *Матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Медіаосвіта – пріоритетний напрям в освіті XXI століття: проблеми, досягнення і перспективи»* (м. Харків, 25 - 27 жовтня 2013 року) / За заг. ред. канд. пед. наук Л.Д. Покроєвої. – Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2013. С. 4-6.
4. Калиновський Ю.Ю., Мануйлов Є.М. Громадянська відповідальність особистості як атрибутивний феномен правового суспільства. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2015. № 2 (25). С. 113-129.
5. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). 2016 р. URL: <http://mediaosvita.org.ua/wp-content/>(дата звернення 16.06.2022)
6. Матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Медіаосвіта – пріоритетний напрям в освіті XXI століття: проблеми, досягнення і перспективи» (м. Харків, 25 - 27 жовтня 2013 року) / За заг. ред. канд. пед. наук Л.Д. Покроєвої. – Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2013. С. 3.
7. Мащенко І.Г. Термінологічний словник основних понять і виразів. *Енциклопедія електронних масмедіа: у 2 т. Т.2.* – Запоріжжя: Дике поле, 2006. 511 с.
8. Мітчел С. Виробництво новин: телебачення, радіо, Інтернет / Пер. з англ. Н. Єгоровець. – К.: Вид-дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 407 с.
9. Навчальна програма з основ правознавства для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів . URL: http://eprints.cdu.edu.ua/3684/1/rodzinka_2018_2-81-83.pdf (дата звернення 6.06.2022).
10. Недбайло Т.Г. Різновиди стендапів у новинних телесюжетах. URL: http://eprints.cdu.edu.ua/3684/1/rodzinka_2018_2-81-83.pdf (дата звернення 6.06.2022).
11. Недопитанський М.І. Технологія теленовин, 2006.
12. Павленко М.А. Форми та методи формування громадянської позиції сучасної студентської молоді. *Акт. проблеми держ. упр., педагогіки та психології*. 2013. Вип. 2. С. 354–358.
13. Рябовол, Л.Т. Правова компетентність учнівської і студентської молоді як предмет педагогічного дослідження. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Педагогіка* / голов. ред. Г. Терещук ; редкол.: І. Задорожна, В. Кравець, Л. Морська [та ін.]. – Тернопіль : ТНПУ, 2016. № 3. С. 121–129.
14. Формування медіаграмотності на уроках суспільствознавчих дисциплін (з досвіду роботи вчителів історії, правознавства та громадянської освіти Кіровоградщини): методичні розробки для вчителів історії, правознавства та громадянської освіти / уклад.: Наталія Чертова, Інна Відіборенко. – Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2020. 84 с.
15. Цвик В.Л. Телевізійна журналістика: історія, теорія, практика. – М.: «Аспект Пресс», 2004. 227 с.